

“Ma soovin väga, et inimesed püüaksid ühiskonda natuke laiemalt vaadata ja küsida vahel, kuidas naaber elab,” ütleb fotograaf Marge Monko **Kadri Karrole.**

Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi poolt väljaantava Köler Prize'i nominent. Üks kahest Eesti esindajast tänavusel Euroopa nüüdiskunsti biennaalil Manifesta. Rahvusvahelise kunstivõistluse Henkel Art.Award finalist.

Fotograaf **Marge Monkol** (35) on olnud väga edukas aasta. Tema 2009. aastal valminud fotoseeria Narva Kreenholmi manufaktuurist ja sellest inspireeritud videod, kriitiline vaade Eesti tööjõupoliitikale ja seoses Kreenholmi sulgemisega töötuks jäänud naistele selle tööpoliitika sees on tõmmanud Monkole tähelepanu väljaspool Eestit, "klaasseina" taga, nagu Monko ise on kirjeldanud müüri, mis seisab Eesti ja rahvusvahelise kunstiskeene vahel.

"Publikut, kes oleks huvitatud kriitilisest kunstist, ei saagi Eestis väga palju olla. Välismaal on seda rohkem. Ma arvan, et Eestis ei taheta eriti *post soviet*-temaatikaga tegeleda, pigem soovitakse eluga edasi minna. Valitsev mõtteviis on pigem see, et ehitame uut ühiskonda üles ja ärme sobra minevikus," ütleb Monko. "Kunst on kommunikatsioon. Mind huvitab see teema, see on mulle oluline. Ma ei ole nii naiivne, et ma mõtlen, et ma muudan sellega maailma. Aga ma arvan, et kunsti üks ülesanne on probleeme tõstatada ja neist rääkida."

Haridusest

"Mu vanemad on tavalised tööinimesed. Mul ei ole olnud suguvõsas või lähiringkonnas "vaimuimesi". Ma arvan, et ma ei oleks osanud isegi unes näha, et lähen kunsti õppima," räägib kunstnik. Keskkooli lõpus oli filmirežii ainus asi, mida Monko oleks tahtnud õppida. "Aga ma tundsin, et otse keskkoolist tulnuna puudub mul igasugune elukogemus ja ma lihtsalt ei julgenud sellist sammu ette võtta."

Monko läks tööle. Oli laeva peal ettekandja. Ja õppis Eesti Humanitaarinstituudis. "Otsin endale laeval teenitud raha eest kaamera ja hakkasin pildistama. Ja siis julgesin minna Sidekooli fotograafiat õppima," räägib naine. Paljud tema kursuselt läksid edasi Eesti Kunstiakadeemiasse, Marge samuti. "Mul ei olnud õrna aimugi, mida ja kuidas seal õpetatakse." Monko näitas sisseastumiseksamitel oma portfooliot, ja ta ütleb, et ega seal vist midagi eriti huvitavat polnud. "Aga ma mäletan, et **Margot Kask**, kes fotoosakonnas õpetas, ütles mulle, et kuule, tee midagi selle põhjal, mida sa oled lugenud. Tee fotoseeria teemal, mis sind tõesti huvitab," meenutab fotograaf. Tundub lihtne, kas pole? Nüüd, ise fotoosakonnas tudengeid õpetades, kinnitab Monko: "Me üritame juba konsultatsioonides öelda, et ei taha portfoolios näha mitte seda, kui hästi te pildistada oskate, vaid seda, mis teid ennast huvitab. Põhiline on see, et oleks huvitav isikus. Võib-olla on ta hoopis tegelnud muusika või mõne muu valdkonnaga? Kui ta mõlemisviis on huvitav, siis on huvitav temaga ka edaspidi töötada. Ja vaadata, mis temast tuleb."

Fotograaf tundis juba esimesel EKA-aastal, et on õiges kohas. Toona üliõpilase, nüüd õppejõuna.

"Meile tuleb hästi palju noori ja põhiliselt otse keskkoolist. See on Eesti ja muu maailma kunstikoolide vahe. Seal lähevad kunstikoolides-

se paljuski need, kes on juba esimese bakalaureusekraadi teinud mõnel muul erialal. Sama lugu, mis ma rääkisin seoses oma sooviga õppida filmirežiid - peaks olema mingi pagas, elukogemus, mille pealt luua." Monko räägib, et tudengitel ei ole eriti suurt analüüsivõimet, oskust kriitiliselt mõelda. "Ja see on konkreetset haridussüsteemi probleem. Ma mäletan juba oma kooliajast, et ega arutlevaid tunde polnud palju. Oluline oli, kas antud vastus on õige või vale." Just seda, kriitilise mõtlemise võimet, püüab õppejõud Monko tudengitele anda, tehnilistele oskustele lisaks. Aga mis veel noort põlvkonda iseloomustab?

"Kui ma vahel harva üldse tunnetan põlvkondade vahet, siis mulle tundub, et see tuleb sellisest asjast nagu lugemus. Mina ise olen suur lugeja. Ja ma arvan, et enamik mu töid ongi alguse saanud mingist tekstist. Loen, tekivad mõtted ja pildid hakkavad peas jooksuma. Tavaliselt ongi tekst inspiratsioon," mõtiskleb kunstnik.

Meetodist

"Me mõlemad läheneme asjadele ja inimestele analüütiliselt, kiretult, umbes nii nagu teadlased uurivad putukate elu. Distsantsilt näed mehhanisme paremini kui nende keskel olles," on rääkinud Austria kirjanik, Nobeli preemia laureaat **Elfriede Jelinek** endast ja filmilavastaja **Michael Haneke**st. Monko kasutas Jelineki näidendi "Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed" (1977) teksti oma Kreenholmi temaatikat käsitlevas videos "Nora öed" (2009).

Köler Prize'i kaasnominendid kirjeldasid Monko loomingut sõnadega "kaine", "mure", "uurimuslik". "Marge Monko puhul on tähelepanuväärne väga suur uurimustöö, mis eelneb tema loomingule. Tark ja intelligentne kunstnik, kelle loomingus on tuntav ajas jätkuv praktika ning kes tegeleb väga konkreetsete temadega," kirjeldas kunstnikku Henkeli auhinna žürii liige **Rael Artel**.

Mida ütleb Monko ise oma töömeetodi kohta?

"2005. aastal olin vahetusüliõpilasena Viinis ja otsisin teemat, mida oma semestriprojektiks teha. Jalutasin linnas ringi. Vaatasin arhitektuuri ja mind hakkas huvitama, mis on seinte taga. See oli lihtsalt niivõrd erinev keskkond sellest, millega mina paneelmajatüdrukuna harjunud olin. Käisin Sigmund Freudi muuseumis ja mulle meenus, et olin kunagi lugenud Freudi kirjutatud haiguslugusid. Mingis mõttes need tõmbasid mind, aga ma ei saanud aru, mis neil naistel viga oli, keda Freud kirjeldas. Ja siis hakkasin uurima hüsteeriat. Jõudsin niivõrd huvitavate tekstide ja pildimaterjalideni. See oli tõeliselt põnev kaevamine," jutustab fotograaf. Freudi juurest jõudis Monko Pariisi Salpêtrière'i haiglasse, kus 19. sajandil töötas Jean-Martin Charcot, kelle juures Freud praktikal oli. "Jean-Martin Charcot püüdis tõestada, et on olemas mingi universaalne hüsteeriahoog, mis meenutab epilepsiahoogu. Tema järgi võtab hüsteerik järgemööda, õiges järjekorras poose, olles ise hüpnoosi all," kirjeldab Monko. Sündis fotoseeria "Uurimusi kodanlusest" (2006).

"Pildistasin Freudi muuseumi ja Salpêtrière'i haigla interjööre. Teine osa fotoseeriast on lavas-

FOTO BIRGIT PÜVE

tatud fotod. Töötasin koos koreograaf **Krõõt Juurakuga** ühes Viini kodanlikus korteris. Juurak võttis poose, millest Charcot oli rääkinud. Lisaks tegin veel mõned lavastused hüsteeria ja psühhoanalüüsi teemadel.”

Fotograafina paelus Monkot eriti see, et Salpêtrière'i haiglas pildistati patsiente. Fotograafia oli tollal alles uus meedium, kliinikus oli aga juba olemas toonase fototehnika viimane sõna, stuudiod ja laborid. “Väga huvitav, mismoodi teistes valdkondades on fotograafiat kasutatud. Mõnes mõttes isegi repressioonimeetodina, sest neid pilte mitte lihtsalt ei hoitud haiglas, vaid ka publitseeriti. Ja nii said neist ka 20. sajandi alguses inspiratsiooniallikad sürrealistidele. Põnev, kuidas meditsiinifotod jõudsid kunsti. Visuaalkultuuri jälgides olen tähele pannud, et just sürrealistidelt on selline deformeeritud naisekeha kandunud üle reklaami. Kujutised liiguvad ajastuste ja valdkondade vahel.”

Feminismist

“Tänapäeva visuaalkultuuri probleem on aga see, et domineerivad teatud tüüpi üleseksualiseeritud kehad. See sisendab naistele, et nad on ihaldusväärsed ainult siis, kui nad mahuvad teatud parameetritesse. Avalikkuses ringlevad kujutised kehtestavad ja kinnitavad norme ning reguleerivad sugupoolte vahelisi suhteid,” kirjutas Monko möödunud aastal Eesti Päevalehes.

Ütle valjusti sõna “feminism” ja inimesed ehmuvad. Ei, mitte ainult mehed, naised ka. Veel hullem, ütle “soovolinik”, ja massid hulluvad. “Ma olen nõus, et millegipärast demoniseeritakse feministe. Ma ise ei karda seda sõna ja kasutan feministlikku kriitikat oma töödes,” ütleb Monko. Kunstnik osaleb juba mitu aastat lugemiserühmas nimega “The Elfriede Jelinek School of English Language”. Millest selline nimi? Monko selgitab, et Jelineki teoseid loeti alguses inglise keeles ja nime puhul saadi inspiratsiooni Venemaa kunstnike loodud lugemiserühmast “The Karl Marx School of the English Language”.

“Me saame igal esmaspäeval kokku ja räägime sellest, mida keegi on lugenud või näinud, millised on olnud huvitavad sõnavõtted sootemadel. Monitoorime meediat,” räägib Monko. Neljast-viiest inimesest koosnev seltskond peab võrgulehte www.feminismiehitaja.com. “Tegime alles ühe striptiisitariga intervjuu. See oli inspireeritud Sõpruse kinos hiljuti näidatud filmidest “Hoorade hiilgus” ja “Naised”. Meile tundus, et see teema on kuidagi oluline,” räägib fotograaf, ja lisab, et tegemist pole otseselt kunstiloominguga. “Aga kuhu sa tänapäeval selle joone tõmbad?”

Uurin Monkolt, milline on pilt, mis nende lugemiserühmale meedia monitoorimisel jääb.

“Asjad on paremaks läinud. Aga üldiselt kasutatakse siiski suhteliselt palju stereotüüpe. Sellest on ju varemgi räägitud, et kui portreeritavat kirjeldatakse, näiteks poliitikut, siis naise puhul kirjutatakse stiilis “ta on väike punapea”, aga meespoliitiku puhul reeglina tema kehakuju ei kirjeldata,” nendib naine.

On ka positiivset. “**Kadri Ibrus** on Eesti Päevalehes aastaid meie jaoks olulisi teemasid käsitleanud, näiteks inimkaubandust. Oleme tema

suured fännid. Ta on suutnud end kehtestada teemadega, mida on seni peetud vähetahtsaks. Ka meedias on ju otsustajate hulgas mehi rohkem. See tõttu kipub see, mida oluliseks peetakse, väga ühekülgne olema. Mis pehmed teemad? Meil on siin ju vaja riiki juhtida. Kärpeid teha ja kogu seda asja vee peal hoida.”

Rahast ja hoolivusest

Monko usub, et üks olulisemaid asju kunsti ja kunstnike rahastamises on pikaajaliste stipendiumide olemasolu. “Noorel kunstnikul, kes tuleb kunstikoolist, on vaja tekitada endale portfoolio. See tähendab, et on vaja teha töid ja esineda näitustel. Ja see on rohkem kui põhikohaga töö. Oleks väga hea, kui tal oleks näiteks kaheks aastaks noore kunstniku stipendium. Sel juhul ta teaks, et tal on mingi põhissetulek, et ta saab süüa osta ja korteriüüri maksta,” kirjeldab fotograaf.

Ja ei saa veel üht tähtsat punkti nimetamata jätta. “Täiesti fundamentaalne on kunstniku tasu küsimus. See, et kunstnik saaks näitusel osalemise eest mingit tasu. Rootsis ja Suurbritannias see juba osaliselt toimib. See aitaks väga palju. Ja näitaks ikkagi suhtumist – kui kogu muuseumipersonal on tasustatud, kuraatorist valvurini, siis miks on kunstnik see, kes ei saa mitte midagi?” küsib fotograaf.

Monko on kriitiline ja kaine, kuid kindlasti pole need ainsad omadussõnad, millega teda iseloomustada. “Mind häirivad seltskonnas ja sünnipäevalauas peetavad vestlused, kus inimesed räägivad sellest, et nemad ju ei diskrimineeri kedagi, nemad saavad eluga hakkama, et neile pole probleem karjääri ja lastega samal ajal toime tulla. Eestis valitseb tihti suhtumine, et mina saan hakkama ja teised vaadaku ise, kuidas saavad. Ma soovin väga, et inimesed püüaksid ühiskonda natuke laiemalt vaadata. Ja küsida vahel, kuidas naaber elab. Kas minu emal oli sama kerge kui minul?”

We have given our blood for social democracy!

ÜLAL: Foto seeriast “Uurimusi kodanlusest” (2006), värvifoto 98 x 73 cm.

ALL: Kaader videost “Nora õed” (2009).

Marge Monko (35)

Fotograaf ja Eesti Kunstiakadeemia fotoosakonna dotsent

Haridus

- **2005–2008** Eesti Kunstiakadeemia, fotograafia MA
- **2005** Viini Tarbekunstiülikool
- **2002–2005** Eesti Kunstiakadeemia, fotograafia BA

Valik isikunäitusi

- **2011** “Tell me” Platani galeriis Poola Instituudis Budapestis
- **2010** “Shaken Not Stirred” Tallinna Kunstihoones
- **2009** “Leib ja roosid” Draakoni galeriis Tallinnas
- **2007** “Studies of bourgeoisie” Soome Fotograafiamuuseumis Helsingis
- **2006** “Uurimusi kodanlusest” Hobusepea galeriis Tallinnas